

Методологічні аспекти забезпечення економічної та воєнно-економічної стійкості держави в умовах війни

Methodological aspects of ensuring the economic and military-economic stability of the state in the conditions of war

Людмила Шемаєва ^A

* **Corresponding author:** д.економ.н. професор, e-mail: shemayeva@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2989-0823

Андрій Онофрійчук ^B

кандидат економічних наук, докторант, e-mail: smoloskip@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4370-0176

Віталій Онофрійчук ^C

кандидат економічних наук, e-mail: onofriy@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6990-2537

Lyudmila Shemayeva ^A

* **Corresponding author:** Doctor of Economy Sciences, Professor, e-mail: shemayeva@ukr.net, ORCID: 0000-0002-2989-0823

Andriy Onofriychuk ^B

Ph.D. in Economics, Doctoral Candidate, e-mail: smoloskip@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4370-0176

Vitaly Onofriychuk ^C

Ph.D. in Economics, e-mail: onofriy@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6990-2537

^A Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ, Україна

^B Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

^C Міністерство закордонних справ України, м. Київ, Україна

^A National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine

^B KROK University of Economics and Law, Kyiv, Ukraine

^C Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Received: August 6, 2023 | Revised: August 19, 2023 | Accepted: August 31, 2023

JEL Classification: E 61, H56, O20

DOI: 10.33445/sds.2023.13.4.11

Мета роботи: визначено зміст поняття національна стійкість у воєнно-економічній сфері в умовах війни, чинники впливу на формування загроз стійкості, обґрунтовано науково-методичний підхід до управління та зокрема, оцінки в системі національної стійкості у воєнно-економічній сфері.

Метод дослідження: теоретико-емпіричний, метод експертного оцінювання.

Результати дослідження: обґрунтовано, що оцінку та моніторинг ризиків і загроз економічному та фінансовому забезпеченню воєнної безпеки держави доцільно здійснювати в межах створеної підсистеми забезпечення національної стійкості у воєнно-економічній сфері, як складової національної стійкості України.

Теоретична цінність дослідження: запропоновано зміст поняття національної стійкості у воєнно-економічній сфері. Визначено на системних засадах перелік складових системи та архітектуру механізму управління національної стійкості у воєнно-економічній сфері.

Цінність дослідження: ідентифіковано необхідність створення підсистеми забезпечення національної стійкості у воєнно-економічній сфері, як складової національної стійкості України. Запропоновано перелік показників та підхід до оцінювання національної стійкості у воєнно-економічній сфері.

Обмеження дослідження: дослідження відкриває шляхи для майбутніх досліджень щодо здійснення оцінки стану національної стійкості у воєнно-економічній сфері та формування напрямів та механізмів її зміцнення в умовах післявоєнного відновлення.

Тип статті: теоретична.

Purpose: the content of the concept of national stability in the military-economic sphere in the conditions of war, factors influencing the formation of threats to stability are determined, the scientific and methodological approach to management and, in particular, evaluations in the system of national stability in the military-economic sphere are substantiated.

Method: theoretical-empirical, method of expert assessment.

Findings: it is justified that the assessment and monitoring of risks and threats to the economic and financial provision of military security of the state should be carried out within the framework of the created subsystem of ensuring national stability in the military and economic sphere, as a component of the national stability of Ukraine.

Theoretical implications: the content of the concept of national stability in the military and economic sphere is proposed. The list of system components and the architecture of the national stability management mechanism in the military-economic sphere have been determined on a systemic basis.

Value: This study shows the directions of methodological, scientific and methodical approaches to determining the content of national security in the military-economic sphere as a system, mechanisms and management tools.

Limitations of the study: This study opens the way for future studies on the assessment of the state of national stability in the military-economic sphere and the formation of directions and mechanisms for its strengthening in the conditions of post-war recovery.

Paper type: theoretical.

Ключові слова: національна стійкість, ризик, загроза, управління, система.

Key words: national stability, risk, threat, management, system.

1. Вступ

В Україні актуалізувалась необхідність ревізії політики і підходів щодо забезпечення економічної (в т.ч. фінансової) стійкості, що потребує застосування комплексного підходу та врахування специфічних небезпек й загроз, які генеруються воєнною агресією РФ проти України. В цілому в Україні здійснювалися оцінки економічної безпеки, тоді як згадки про економічну та фінансову стійкість зустрічалися переважно в контексті оцінок банківської, боргової стійкості (як складових фінансової) або стійкості критичної інфраструктури (зокрема, енергетичної системи).

В цілому, економічна стійкість держави/стійкість національної економіки у наукових дослідженнях та на рівні створення чіткої нормативної бази розглядалися фрагментарно. Так, Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392 [1], стійкість визначено однією з основних засад, на яких ґрунтується зазначена Стратегія, а запровадження національної системи стійкості віднесено до основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки.

Концепцією забезпечення національної системи стійкості, затвердженою Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021 *національну стійкість визначено як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій* [2].

Отже, практичні напрацювання в цій сфері у поточний момент випереджають їх теоретичне обґрунтування, передусім, в частині понятійного апарату, підходів до оцінки тощо. **Науковою проблемою** є обґрунтування методологічних, науково-методичних підходів щодо визначення змісту національної безпеки в воєнно-економічній сфері як системи, механізмів та інструментів управління та розробка науково-практичних рекомендацій щодо визначення заходів та завдань щодо запобігання розгортанню загроз стійкості у воєнно-економічній сфері.

2. Теоретичні основи дослідження

Питанню різноманіття і трансформації поняття «стійкість» приділяли увагу багато дослідників, серед яких П. Мартін-Брін і Дж. Андеріс [3], М. Волш-Ділей і В. Волфорд [4], Дж. Уолкер і М. Купер [5], Ф. Норріс, С. Стівенс, Б. Пфефербаум, К. Вічі і Р. Пфефербаум [6], О. Резникова [7], Я.Жаліло [8] та інші.

Водночас, недостатньо розглянутими залишаються питання визначення змісту, оцінки та управління національною стійкістю в воєнно-економічній сфері.

3. Постановка проблеми

Метою статті є визначення змісту поняття національної стійкості у воєнно-економічній сфері в умовах війни як окремої складової національної стійкості, чинників впливу на формування загроз стійкості, обґрунтування науково-методичних підходів до управління та зокрема, оцінки в системі національної стійкості у воєнно-економічній сфері.

4. Результати

В умовах війни стійкість економіки можна визначити як здатність національної фінансово-економічної системи виконувати свої функції за умови деструктивного впливу воєнних та гібридних загроз; швидко адаптуватися до змін безпекового середовища, відновлюватися до бажаної рівноваги на етапах економіки війни та післявоєнного відновлення з використанням

внутрішніх ресурсів і зовнішнього грантового, пільгового кредитного й інвестиційного фінансування в межах партнерської взаємодії.

Війна стала особливим викликом для стійкості національної економіки, оскільки виникли специфічні саме під час війни збурення (масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, значні порушення безперервності енергопостачання, людські жертви та соціальні втрати, безпрецедентно великі обсяги переміщених осіб (біженців), різке падіння ВВП за наявності потреби значного збільшення витрат на оборону та соціальну підтримку тощо), так і системні збурення, що складаються зі значної кількості зовнішніх та внутрішніх впливів, що, поєднуючись, набувають характер ланцюгових реакцій.

При цьому, чинники, що формують ці впливи, частково виникли ще в довоєнний період (низькі адаптивні можливості української економіки до умов воєнного стану, інституційні вади та пастки, що гальмували її реформування та обумовлювали існування диспаратів у передвоєнний період тощо), а значна частка – це нові ризики та загрози. Крім того, негативний ефект для стійкості економіки здійснюють невизначеність щодо тривалості та непередбачуваність руйнівних наслідків бойових дій та ворожих атак на цивільні об'єкти. Негативний вплив на стійкість також здійснюють швидка динаміка змін (наприклад, високі темпи цінового зростання), взаємозв'язок та взаємовплив політичних, економічних, соціальних, технологічних чинників на глобальному, державному та регіональному рівнях, пов'язаних із війною (гібридність) – що робить процес планування економічних процесів – неймовірно складним та знижує можливості швидкої адаптації економіки до вкрай негативних зовнішніх умов.

Перебіг подій в Україні після 24 лютого 2022 року засвідчив, що основними загрозами національній стійкості у воєнно-економічній сфері є наступні:

- перевищення запланованого рівня фінансування потреб оборони;
- втрата/пошкодження виробничих потужностей та інфраструктури державного та приватного секторів ОПК України;
- значне перевищення імпорту ОВТ над експортом в умовах практичної відсутності спільних підприємств із світовими виробниками ОВТ;
- недостатній рівень логістичного забезпечення потреб ЗСУ;
- відсутність ефективної системи контролю за використанням ресурсів, отриманих у рамках міжнародної технічної та гуманітарної допомоги для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони України.

Це обумовлює нагальну потребу під час повоєнного відновлення в подальшому здійснювати комплексну оцінку та моніторинг ризиків і загроз економічному та фінансовому забезпеченню воєнної безпеки держави.

Для попередження зазначених ризиків та загроз у воєнно-економічній сфері у коротко- та середньостроковій перспективі зазначену оцінку та моніторинг доцільно здійснювати в межах створеної підсистеми забезпечення національної стійкості у воєнно-економічній сфері, як складової національної стійкості України, що безпосередньо пов'язана із фінансово-економічним забезпеченням обороноздатності України.

Пропонуємо *визначення національної стійкості у воєнно-економічній сфері* – це спроможність держави реалізувати національні інтереси в воєнно-економічній сфері на основі узгодження воєнно-економічних потреб та воєнно-економічного потенціалу держави, насамперед, за рахунок:

- 1) збалансування обсягів оборонних видатків з можливостями національної економіки та використання додаткових ресурсів, отриманих від іноземних держав;
- 2) розвитку оборонно-промислового комплексу (ОПК);
- 3) розвитку військово-технічного співробітництва України з іноземними державами та міжнародними організаціями (ВТС);

4) оптимізації сектору забезпечення економіки ЗСУ (військова логістика) в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз мирного часу та гарантування стійкого функціонування військової економіки в період збройного протистояння.

Національна стійкість у воєнно-економічній сфері охоплює широке коло взаємопов'язаних аспектів (ресурсний, фінансовий, виробничий, науково-технічний, технологічний, інформаційний тощо), які значною мірою впливають як на обороноздатність країни, так і на різні складові національної стійкості держави.

Прискіпливий аналіз теоретичних та практичних передумов управління стійкістю в умовах ризиків та криз дозволив сформулювати *принципову схему управління національною стійкістю у воєнно-економічній сфері*, яка узагальнює та систематизує етапи й дії економічних суб'єктів, здійснення яких необхідно для забезпечення стійкості (рис. 1).

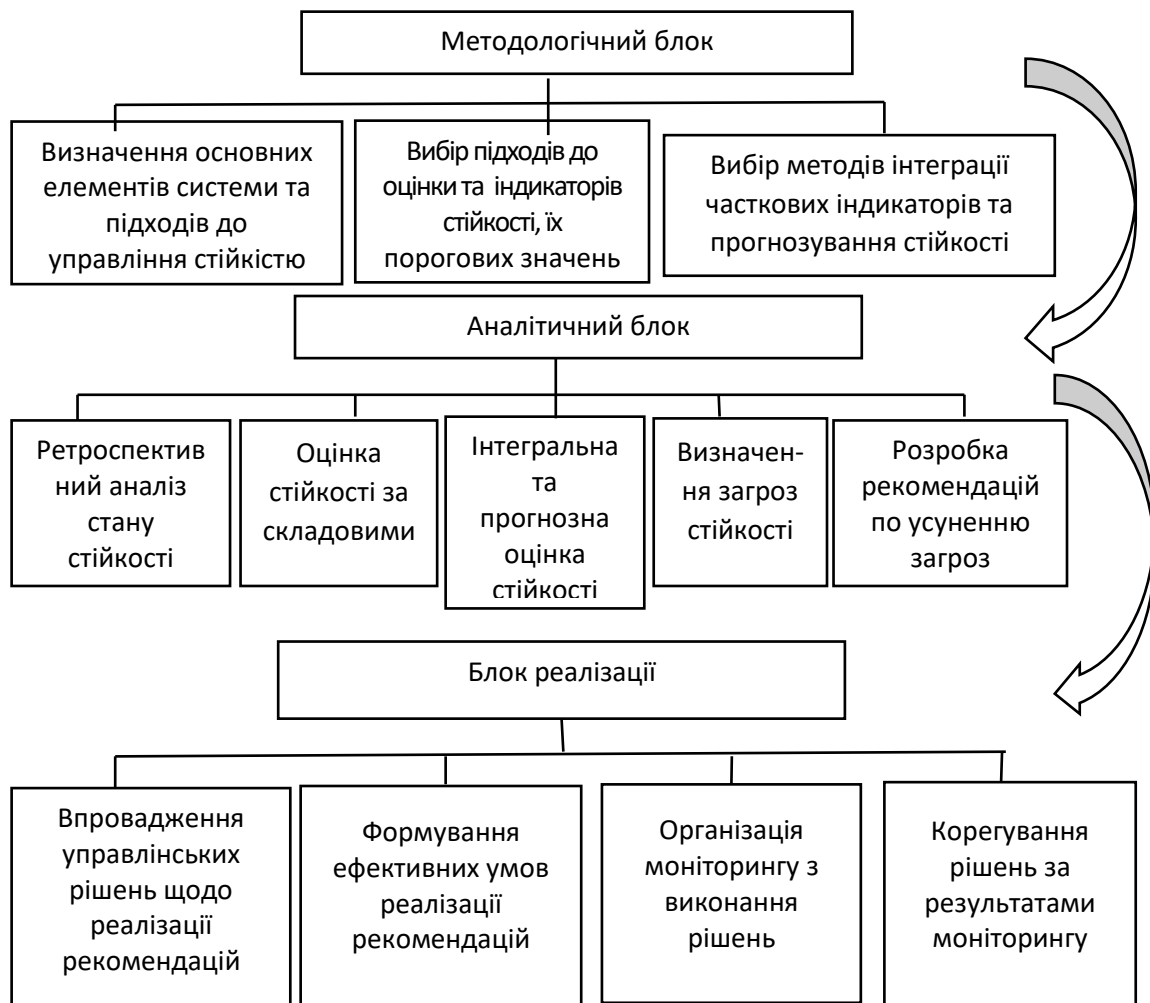

Рисунок 1 – Принципова схема управління національною стійкістю у воєнно-економічній сфері

Джерело: складено автором

Зміст *методологічного блоку* дослідження, в тому числі, аналіз теоретичних підходів до розглянутої проблематики та процес побудови архітектури системи управління національною стійкістю у воєнно-економічній сфері визначили послідовність ітерацій підготовки управлінських рішень із її забезпеченням.

Прийняття таких рішень базуватиметься на ретроспективному аналізі стану воєнно-економічної стійкості, її кількісній оцінці в цілому та за окремими елементами, визначенні

основних ризиків та загроз воєнно-економічній стійкості. Для мінімізації загроз визначаються необхідні управлінські рішення. Реалізація цих рішень передбачає формування необхідних умов для їх реалізації, організацію постійного моніторингу їх виконання та своєчасне корегування рішень за результатами моніторингу.

Визначення основних елементів системи та підходів до управління стійкістю. На основі аналізу загроз і особливостей сфери діяльності щодо економічного та фінансового забезпечення воєнної безпеки держави сформовано архітектуру національної стійкості у воєнно-економічній сфері як системи та виділено її основні елементи (рис. 2). Це має важливе значення не лише для розуміння концепту стійкості та особливостей його застосування у цієї сфері, але й для її оцінки та розроблення конкретних управлінських механізмів і практичних рекомендацій для формування державної політики відповідного спрямування.

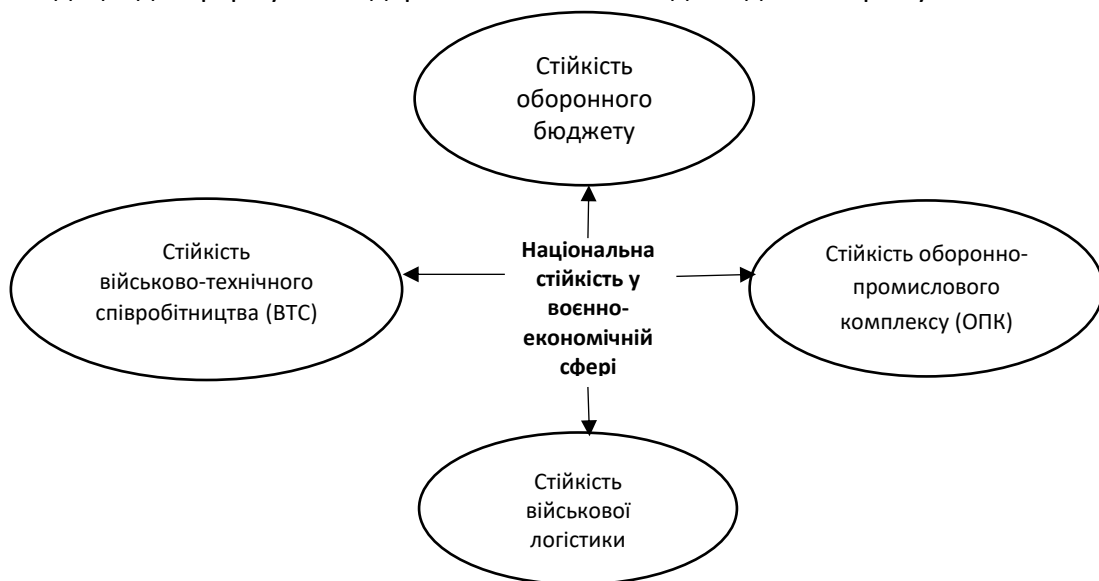

Рисунок 2 – Складові системи національної стійкості у воєнно-економічній сфері

Джерело: складено автором

В якості підходу до управління воєнно-економічною стійкістю пропонуємо використати управління шляхом її *активної адаптації* з використанням можливостей зовнішнього середовища (з використанням стратегії співробітництва та партнерства), а також здійснення превентивного реагування на можливі загрози стійкості, відхилення від реалізації національних економічних інтересів у цієї сфері, що дозволяє підвищити її стратегічну гнучкість та конкурентоспроможність в умовах обмеженості ресурсів, технологій та необхідних компетенцій.

Головними суб'єктами забезпечення національної стійкості у воєнно-економічній сфері можуть бути визначені Міністерство оборони України та Міністерство розвитку стратегічних галузей промисловості України, Міністерство економіки України та Міністерство фінансів України як органи державної влади, які є ініціаторами та координаторами процесів забезпечення національної стійкості у цій сфері.

Вибір підходів до оцінки, індикаторів стійкості, їх порогових значень.

Для оцінки рівня національної стійкості у воєнно-економічній сфері й виявлення тенденцій його змін у часі має застосовуватися підхід, який ґрунтується на визначенні та аналізі комплексу найбільш вагомих показників, які характеризують пріоритетні національні інтереси України у воєнно-економічній сфері та процеси, що відбуваються одночасно в різних її сферах. Складові національної стійкості у воєнно-економічній сфері, що відповідають пріоритетним на теперішній час національним інтересам України у воєнно-економічній сфері та показники, які

їх характеризують, що включають показники, які використовуються в ЄС та НАТО при оцінці оборонних витрат, наведені у табл.1.

При цьому, підходи в ЄС та НАТО до зазначених оцінок є комплексними – передбачають як співставлення фактичних даних з певними пороговими значеннями (наприклад – рівень оборонних витрат має бути в інтервалі від 2 до 5% ВВП), так і визначення тенденцій у зміні поточних даних про оборонні витрати.

Таблиця 1 – Показники для оцінки національної стійкості у воєнно-економічній сфері за складовими, що характеризують національні інтереси України у цієї сфері

Складові воєнно-економічної стійкості	Показники для оцінки воєнно-економічної стійкості
1. Оборонний бюджет	<ul style="list-style-type: none"> - рівень фінансування потреб оборони, % до ВВП*; - обсяг оборонних витрат на душу населення, дол. США на рік; - обсяг оборонних витрат на одного військовослужбовця, дол. США на рік.; - співвідношення загального та спеціального фондів у джерелах наповнення оборонного бюджету; - співвідношення витрат на утримання, бойову підготовку та розвиток ЗСУ; - рівень видатків на НДДКР на потреби оборони (порівняльно з країнами-членами НАТО)*; - частка закупівель озброєння та військової техніки (ОВТ) у воєнних видатках (порівняльно з країнами-членами НАТО)*; - частка сучасних зразків ОВТ від загального обсягу ОВТ; - частка ОВТ, що оновлені у поточному році; - частка загального обсягу озброєнь, що потребують заміни; - рівень видатків на будівництво житла у воєнних видатках, %; - ступінь забезпеченості військовослужбовців житлом; - рівень задоволення особистих матеріальних потреб військовослужбовців ЗСУ; - ступінь забезпеченості військових пенсіонерів житлом; - ступінь забезпеченості оборонної сфери України мобілізаційними запасами;
2. Реформування ОПК, розвиток його наукомістких галузей та забезпечення конкурентоспроможності продукції	<ul style="list-style-type: none"> - рівень розвитку критичних технологій в ОПК України; - рівень конкурентоспроможності продукції ОПК України; - частка ОПК у промисловому виробництві, %; - рентабельність підприємств ОПК, %; - рівень зносу основних засобів ОПК, %; - оборонна потужність за видами ОВТ (їх відношення до рівня оборонної достатності порівняльно з країнами-членами НАТО); %; - відношення технічного рівня виробництва основних видів ОВТ до рівня у країнах-членах НАТО, %; - рівень оплати праці на підприємствах ОПК до середнього в країні, %; - імпортозалежність виробництва ОПК, %; - рівень інвестиційної активності в оборонній економіці України порівняльно з країнами-членами НАТО, %*
3. Розвиток міжнародного військово-технічного співробітництва України	<ul style="list-style-type: none"> - обсяг експорту, імпорту ОВТ, дол. США; - кількість укладених та реалізованих контрактів за рік, од.; - кількість спільних підприємств із світовими виробниками ОВТ, % від загальної кількості; - кількість спільних НДДКР з іншими державами, од.*; - кількість підготовлених вітчизняних військових фахівців в інших країнах, чол.
4. Військова логістика	<ul style="list-style-type: none"> - рівень ресурсної забезпеченості ЗСУ, %; в т.ч. за видами забезпечення;

Складові воєнно-економічної стійкості	Показники для оцінки воєнно-економічної стійкості
	<ul style="list-style-type: none"> - рівень гнучкості системи матеріально-технічного забезпечення (МТЗ), %; - рівень фінансового забезпечення системи МТЗ, %; - рівень розвитку військово-транспортної інфраструктури, зв'язку, ремонтно-виробничих потужностей тощо, %.

*примітка – показники співставні із даними [9]

Оскільки в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС наша країна взяла зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з європейським, при оцінці стійкості у воєнно-економічній сфері слід враховувати також пріоритети економіки замкнутого циклу (або циркулярної). Зокрема, щодо ролі даних для циркулярної економіки в європейській обороні, визначеній під час проведення Європейського форуму з інкубації оборонної циркулярної економіки (IF CEED), керованого EDA від 26 квітня 2022 року [10]. Йдеться про те, як покращити циркулярність шляхом обміну інформацією по всьому ланцюжку створення вартості, пов'язаному з обороною, захистити використання чутливих даних в межах застосування концепції «Паспорта цифрового продукту», заснованої на останніх ініціативах у сфері цивільних застосувань, здатних забезпечити перехресне збагачення передачі інноваційних технологій в оборонний сектор.

Комплексну оцінку стану національної стійкості у воєнно-економічній сфері пропонується здійснювати на основі виокремлення етапів: 1) ретроспективного аналізу та оцінки її поточного стану (з урахуванням реалізованих можливостей розвитку складових стійкості); 2) прогнозу оцінки (з урахуванням потенційних економічних можливостей розвитку складових стійкості).

Під можливостями розвитку складових національної стійкості у воєнно-економічній сфері в цьому випадку розуміється сукупність реалізованих (дійсність) та потенційних можливостей (можливість) економіки країни щодо фінансово-економічного забезпечення її воєнної безпеки відповідно до встановлених економічних критеріїв та виходячи з ресурсних обмежень і вимог щодо забезпечення стійкості. Взаємозв'язок категорій можливості і дійсності відбиває діалектичний характер будь-якого процесу розвитку (будь-яке явище спочатку існує як можливість, що притаманна певній дійсності, а можливість і дійсність, відповідно, співвідносяться як потенційне й актуальне).

Виходячи з цього, поняття *оцінки стану національної стійкості у воєнно-економічній сфері* пропонуємо розглядати як визначення певного рівня реалізованих фінансово-економічних можливостей держави в сфері функціонування та розвитку складових стійкості, з урахуванням визначення потенційних економічних можливостей держави, що можуть бути реалізовані за певних умов в майбутньому.

Таке розуміння вказаного поняття дозволяє зробити комплексну економічну оцінку стану національної стійкості у воєнно-економічній сфері: як реалізованих можливостей розвитку складових стійкості (за допомогою методичних рекомендації й відповідного комплексу індикаторів), так і прогнозу оцінку потенційних можливостей цього розвитку (за допомогою експертної прогнозу оцінки та рекомендацій щодо реалізації отриманих прогнозних сценаріїв).

Вибір методів інтеграції часткових індикаторів та прогнозування стійкості. Розрахунок інтегрального показника національної стійкості у воєнно-економічній сфері визначається ієрархічно: на нижньому рівні – індикатори, які включають часткові показники; на середньому рівні визначаються групові показники (відповідно складовим), на верхньому рівні – інтегральний показник, що поєднує всі групи.

Розрахунок групового показника (Ig) (окремо за кожною складовою стійкості) для нормалізованих значень індикаторів здійснюється за формулою:

$$Ig = \sum_{j=1}^m b_{ij} Is_{ij}$$

де b_{ij} – вагові коефіцієнти, що визначають ступінь внеску i -го індикатора в груповий показник;
 Is_{ij} – нормалізовані значення індикаторів у межах групи.

Розрахунок інтегрального показника стану національної стійкості у воєнно-економічній сфері для нормалізованих значень індикаторів здійснюється за формулою:

$$I = \sum_{j=1} c_j Ig_j$$

де c_j – вагові коефіцієнти групових показників;
 Ig_j – нормалізовані значення групових показників. Чим ближче значення інтегрального показника до 1, тим вищий рівень стійкості в цілому.

З метою спрощення процедури визначення, на якому рівні воєнно-економічної стійкості знаходиться держава в кожен конкретний момент, можна побудувати одиничну шкалу відліку, згідно з якої стан стій умовно відносять до однієї з 3 зон (в інтервалі від 1 до 0) у забезпеченні її певного рівню (1,0 – 0,8; 0,79 – 0,5; 0,49 – 0).

Якщо за результатами оцінки стан стійкості потрапляє до першої зони за шкалою – це відповідатиме *задовільному стану* стійкості; якщо результати оцінки перебувають у межах другої зони за шкалою – це потенційна загроза стійкості, яка відображає її *передкризовий стан*; якщо ж результати оцінки відносяться лише до третьої зони за шкалою – це *кризовий стан* національної стійкості у воєнно-економічній сфері.

Прогнозування національної стійкості у воєнно-економічній сфері в умовах надзвичайної мінливості зовнішнього середовища наразі пропонується здійснювати *методом експертних оцінок*.

5. Висновки

У період післявоєнного відновлення України постане питання підвищення рівня національної стійкості за всіма її складовими, оскільки рівень загроз у середньостроковій перспективі залишатиметься критичним у зв'язку із невизначеністю воєнно-політичної ситуації у світі.

Це обумовлює нагальну потребу під час повоєнного відновлення в подальшому здійснювати комплексну оцінку та моніторинг ризиків і загроз економічному та фінансовому забезпеченню воєнної безпеки держави.

Для попередження зазначених ризиків та загроз у воєнно-економічній сфері у коротко- та середньостроковій перспективі зазначену оцінку та моніторинг доцільно здійснювати в межах створеної підсистеми забезпечення національної стійкості у воєнно-економічній сфері, як складової національної стійкості України, що безпосередньо пов'язана із фінансово-економічним забезпеченням обороноздатності України.

Основними проблемами, які потребують розв'язання на етапі запровадження національної системи стійкості у воєнно-економічній сфері, є:

- відсутність органів державної влади, відповідальних за координацію взаємодії державних та недержавних структур у сфері забезпечення національної стійкості на

державному, регіональному та місцевому рівнях, у тому числі створення відповідних спроможностей, обґрунтування та формування необхідних резервів, ідентифікацію загроз національній безпеці та аналізування ризиків, формування і ведення національного реєстру ризиків, а також їх відповідну обробку;

- відсутність методик прогнозування, запобігання та реагування на ризики та кризові ситуації на різних етапах їх розвитку, а також планів відновлення сталого функціонування, з урахуванням потенційних каскадних ефектів;

- відсутність загальних методологічних засад оцінювання ризиків національній безпеці, стану відповідних спроможностей з метою підготовки, прийняття і впровадження стратегічних рішень.

Для оцінки рівня національної стійкості у воєнно-економічній сфері й виявлення тенденцій його змін у часі має застосовуватися підхід, який ґрунтується на визначенні та аналізі комплексу найбільш вагомих показників, які характеризують пріоритетні національні інтереси України у воєнно-економічній сфері та процеси, що відбуваються одночасно в різних її сферах.

Запропоновані пропозиції та рекомендації щодо визначення змісту, архітектури механізму управління, показників оцінювання такого базового елементу національної стійкості, як стійкість у воєнно-економічній сфері можуть бути враховані при розробці відповідних нормативно-правових актів щодо удосконалення Національної системи стійкості України.

6. Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

7. Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дані звернення 20.07.2023 р.).
2. Концепція забезпечення національної системи стійкості. Затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дані звернення 17.07.2023 р.).
3. Martin-Breen P., Anderies J. M. (2011), Resilience: A Literature Review. Bellagio Initiative, 2011. URL: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/3692/Bella%20Rockefeller%20bp.pdf?sequence=1&>

References

1. Stratehiya natsional'noyi bezpeky Ukrainy, zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnya 2020 roku № 392. [The National Security Strategy of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine dated September 14, 2020 No. 392.] Available from : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
2. Kontseptsiya zabezpechennya natsional'noyi systemy stiykosti. Zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 27 veresnya 2021 roku № 479/2021. [The concept of ensuring the national system of stability. Approved by the Decree of the President of Ukraine dated September 27, 2021 No. 479/2021] Available from : <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
3. Martin-Breen P., Anderies J.M. (2011),

- [isAllowed=y](#) (дата звернення: 17.07.2023).
4. Walsh-Dilley M., Wolford W. (2015). (Un)Defining resilience: subjective understandings of 'resilience' from the field. *Resilience*. № 3:3. Pp. 173-182.
 5. Walker J., Cooper M. (2011). Genealogies of resilience: From systems ecology to the political economy of crisis adaptation. *Security Dialogue*. Vol. 42. № 2. Pp. 143-160.
 6. Norris F.H., Stevens S.P., Pfefferbaum B., Wyche K. F., Pfefferbaum R.L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*. № 41 (1-2). Pp. 127-150.
 7. Резнікова О. Національна стійкість в умовах мінімального безпечного середовища. Національна стабільність в умовах мінливого середовища безпеки: монографія / Ольга Олександрівна Резнікова. – Київ: НІСД, 2022. – 456 с.
 8. Проблеми та перспективи зниження стійкості фінансової системи України. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України: аналіт. доп. / [Шемаєва Л. Г., Жаліло Я. А., Юрків Н. Я. та ін.]; за наук. червоний. Я. А. Жаліло – Київ: НІСД, 2021. – 104 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/e_book_zhalilo_2-sait-2_0.pdf (дані звернення 17.07.2023 р.).
 9. Defence data. Key findings and analysis. URL: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/brochures/eda---defence-data-report-2019-2020.pdf> (дата звернення 17.07.2023 р.).
 10. Incubation Forum for circular economy in European defence (IF CEED). URL: <https://eda.europa.eu/what-we-do/eu-policies/if-ceed> (дата звернення 17.07.2023 р.).
- Resilience: A Literature Review. Bellagio Initiative, 2011. Available from: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/3692/BellagioRockefeller%20bp.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Walsh-Dilley M., Wolford W. (2015). (Un)Defining resilience: subjective understandings of 'resilience' from the field. *Resilience*. № 3:3. Pp. 173-182.
 5. Walker J., Cooper M. (2011). Genealogies of resilience: From systems ecology to the political economy of crisis adaptation. *Security Dialogue*. Vol. 42. № 2. Pp. 143-160.
 6. Norris F.H., Stevens S.P., Pfefferbaum B., Wyche K. F., Pfefferbaum R.L. (2008). Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities and Strategy for Disaster Readiness. *American Journal of Community Psychology*. № 41 (1-2). Pp. 127-150.
 7. Reznikova O. Natsional'na stiykist' v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyshcha. [National stability in the conditions of a changing security environment]: monohrafiya. Kyiv: NISD, 2022. – 456 s.
 8. Problemy ta perspektyvy zmitsnennya stiykosti finansovoyi systemy Ukrayiny. [Problems and prospects of strengthening the stability of the financial system of Ukraine]: analit.dop. / [Shemayeva L. H., Zhalilo YA. A., Yurkiv N. YA. ta in.]; za nauk. red. YA. A. Zhalila – Kyiv: NISD, 2021. – 104 s. Available from: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/e_book_zhalilo_2-sait-2_0.pdf (data zvernennya 17.07.2023 r.).
 9. Defence data. Key findings and analysis. Available from: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/brochures/eda---defence-data-report-2019-2020.pdf> (дата звернення 17.07.2023 р.).
 10. Incubation Forum for circular economy in European defence (IF CEED). Available from: <https://eda.europa.eu/what-we-do/eu-policies/if-ceed>